

A LENGYELORSZÁGI ÍRÓKONGRESSZUSRÓL

Meglepetésszerűen ért, de jókedvemben talált az Írószövetségnek az az értesítése, hogy a lengyelországi írókongresszusra kiutazó magyar iródelegáció egyik tagja leszek. Úgy gondoltam, hogy azokra az irodalmi problémákra, — melyek a Tiszatáj írói munkaközösség megszervezése nyomán többünkben felmerültek itt Szegeden, — feleletet, vagy megoldásukra legalább is európai szempontokat kapok. Annál is inkább, mert a lengyel írókongresszusra a Szovjetunió és a népi demokráciák irodalmi életének szervezetei is meghívást kaptak.

Azt hiszem, akkor eszeleltem helyesen, ha elsősorban ezekről az irodalmi tapasztalatokról számolok be a magyar olvasóközönségnek, mert az új kultúra kialakításának szükségét leginkább napirendre tűzte a szocializmusért folyó gazdasági és ideológiai küzdelem.

A kongresszus Szeczezinben (Stettin) folyt le, ahova Gergely Sándorral, az Írószövetség elnökével egy nappal korábban érkezünk és így módunk nyílt megtekinteni a Balti-tenger egyik legkitünőbb kikötővárosát a tátottszájú Odera torkánál. A sokszigetű folyón — ahova hajókirándulásra vittek lengyel vendéglátóink — mint óriási vasszúnyogok ültek a hatalmas rakodódaruk. A kikötő a lengyel forgalom mellett Középeurópa közelfekvő ipari góceinak forgalmát is lebonyolítja.

Január 20-án Mickievicz Ádám, a nagy lengyel lírikus és forradalmár születésének 150-ik évfordulóján a kongresszus összeült és négy napig tartott. Célja az volt, hogy a lengyel irodalom forradalmi hagyományainak felelevenítésével, a jelen átértékelésével kitűzzék a lengyel írók elé a szocialista realizmus művészi megvalósításának feladatát. A kialakult vitában tehát szükségképpen a dialektikus materializmus filozófiája csapott össze, a még meglévő burzsoá-klirikális ideológiai maradványokkal, és ez az összecsapás a marxista esztétika fölényes győzelmével végződött. A vita rajzát hosszadalmassága miatt ninos mód itt közölni, annak kiértékelése, tapasztalatainak felhasználása úgyis a lengyel írók, irodalmi szakemberek dolga, bennünket csak a problémák summája érdekelt, amennyiben azok saját problémáinkhoz, illetve a nemzetközi szocialista művészeti problémákhoz hasonlatosak voltak.

Hogy a vita viszonylagos élességgel folyt le, annak okai a lengyel társadalmi, politikai és az ennek megfelelő irodalmi viszonyokban keresendők. A német fasizmus a lengyel népet nemzeti létében fenyegette, nem tett különbséget egyetlen társadalmi réteg javára sem, mint más államokban, ezért a nemzeti ellenállás a lengyel nép minden társadalmi rétegére kiterjedt. A háború utáni politikai kibontakozást ez a körülmény rendkívül megnehezítette. A lengyel munkáspárt azonban győzött és a legszélesebb tömegeket sorakoztatta maga mögé: tehát eljött az ideje a kulturális nagytakarításnak is.

A lengyel irodalmi életben három jellegzetes írócsoport alakult ki, sokkal élesebb világnézeti elhatározottsággal, mint ahogy az a többi népi demokráciában tapasztalható. Egyik oldalon a marxisták, a másik oldalon a neo-tomizmus filozófiai alapjain álló katolikus írók állnak, a sokszínű polgári irodalmi csoportosulások a Pen-klub kereteiben sodródnak. Így hát élvezettel hallhattunk néhány olyan esztétikai csodaszerről, melyet az imperializmus bosszókány-konyháin főztek ki, tanácstalan és témátlan polgári írók számára. Így tudtuk meg a neotomisták főideológusának szájából (Szent Tamás skolasztikus filozófiájának korszerűsítői), hogy „mivel a végső ok isten, tehát a Vörös Hadsereg útján isten mentette meg a lengyel népet a fasiszta hordáktól, s ha ez igaz, akkor megint ott vagyunk a katolicizmusban”. Értsd: az örök katolicizmushoz visszatérni, önmagába visszatérő görbevonat. Ami nem maradtak el mögöttük a burkolt egzisztencialisták sem; a nagyhangú elmésségben. „A marxizmus intellektuális probléma” — fejtegette az egyik esztétájuk, — „ha már a szocialista realizmusról van szó, akkor ábrázolják az írók az értelmiség lelkében végbemenő változási folyamatot, ne pedig a munkásság-parasztság életét, melytől igen gyakran távol állnak”. Íme, a marxizmust-leninizmust fetisizáló polgár, aki nem hiszi el, hogy a munkásság elsajátíthatja a leninista módszert, aki a körülmények által kényszerített polgári értelmiség vértelen lelki változását, sőt mondhatjuk: kérdéses lelki változását tartja az új élet központi problémájának. Így támadtak ezek módszerbeli árnyalatokkal, de azzal a lényeggel, hogy hagyjanak az íróknak békét, hagyják meg az irodalmi élet szent spontaneitását, mert a művészet az tabu, kiismerhetetlen irracionális, ésenkívüli erők kormányozzák. Természetesen, erre a marxisták, főleg Zsukevszkij kritikus módszeresen kifejtette a dialektikus materializmus esztétikáját. Marx nyilatkozata Balzacról, Shakespearéről, a görögökről, Leninnek Tolstojról, Gorkijról szóló tanulmányai, Lukács György és Zsdanov idevonatkozó fejtegetései válaszának gerincét képezték.

A vitát figyelve, a népi demokráciák és a kongresszus végére érkező szovjet köztársaságok íródelegációival beszélgetve, meglehetősen tiszta kép alakult ki a harcot illetőleg, melyet az ideológiai fő-ellenség ellen minden vonalon vinni kell. Később nyugodt végiggondolás után a következő szubjektív kép rögzítődött bennem is, a felfelé emelt problémákat illetőleg, és azokat a kommunista mozgalom szemszögéből tekintve.

A problémák három tétel körül csoportosulnak:

1. Mik a szocialista művészet, irodalom feladatai a tőkés imperializmus elleni ideológiai harc új korszakában, a művészet és irodalom nemzetközi viszonyaif tekintve?
2. Milyen legyen a népi demokráciák irodalompolitikája?
3. Milyen az író és társadalom, az író és irodalomtudomány viszonya?

Mivel a problémák egymásból következnek, egymásra hatnak, egymással dialektikus kölcsönösségben vannak, az irodalom nemzetközi viszonyaiból indulok ki. A nyugati haladó burzsoázia új szellemi bódítószerei, magabizonyításai, az egzisztencializmus és a többi izmusok a maguk filozofálgató, pszichologizáló módszereivel éppen

az emberi egyéniség cselekvő beavatkozási lehetőségeit tagadják el, mellyel az őt körülvevő valóságot ismerhetné és formálhatná. Az emberi megismerés elé határokat húznak, a belőlük keletkezett irodalom művelő az érzelmi, gondolati zűrzavart s közönségét misztikumba, irracionalista zűrzavarba buktatja. Ezeknél az írónál a képzeletvilág, nem az objektív, valóság tudatbeli meghosszabbítása, képzeletjátéka, hanem tartalmiság, cél és következképpen irracionalista kaosz. Az egzisztencializmus nem más, mint a tehetetlen, kiúttalan, a társadalom, az élet való erőitől elzárt és elzárkózó polgári értelmiség korlátolt, filozófiába kövesített lelkivilága, filozofálgató pesszimizmus, dekadencia.

Ezek ellen csak úgy védekezhetik, illetve úgy támadhat a marxizmus-leninizmus világnézeti alapján álló szocialista irodalom, ha filozófikusabbá, intellektuálisabbá, világnézetre nevelőbbé válik. Csak egy ilyen irodalom tudja megtisztítani az emberek tudatát, a kapitalista társadalom neveléseitől és bizonyíthatja be, hogy a társadalmi ember különb ember, mint a társadalomtól elzárt, hogy a szabadság boldogság, kultúra csak közösségi úton érhető el az ember számára, mint ahogy a társadalmisága tette az embert emberré, mint ahogy a kapitalizmus anarchikus gazdasági dzsungelé változtatta modern állattá. Csak egy ilyen erősen marxista-leninista, világnézeti alapokon álló irodalom, az ideológiai ellenségre tapadt harcban fogja megteremteni a kommunizmus egyetemes humanista irodalmát, az új világirodalmat és termeli ki azokat a művészi alkotómódszereket s, melyekkel a megváltozott valóság a művészet számára hozzáférhető és ábrázolható lesz. Tehát a szépről és igazról csak az az író, művész fog újat és gyönyörködtetőt mondani a világnak, aki nap mint nap merít a marxizmus-leninizmus ideológiájából, gyakorlatából s így képes meglátni a kommunista ember, az új világ emberének és társadalmának erkölcsi, esztétikai mibenlétét. A változást (kapitalizmustól szocializmuson át, kommunizmusig) nem tudja hitelesen objektíven ábrázolni az író, ha a filozófiai materializmus nem válik gondolkodásának, érzelmekultúrájának lényegévé, testvé-vérévé, cselekvéseinek rugójává.

Mind ezek természetesen s főleg az, hogy az új kultúrát teremteni, termelni kell, mert az már nem spontán osztálykultúra lesz, mint p. o. a nemesi, vagy polgári kultúra voltak, hanem hatalmas szintézis s egyben minőségi ugrás az egyes nemzeti kultúrákban. Ezért a proletariátus pártjainak szükségképpen kézbe kellett venni a kultúra ügyét, hogy az irodalmi élet burjánzó esetlegességét megszüntetve, irányítsa azt, és következkés irodalompolitikát folytasson. Segítse az írók, a tehetségek kibontakozását, ösztönözze őket tehetőségük totális kifejlesztésére. Így történt az irodalmi élet segítő irányítása a Szovjetunióban és így történt, így kell irányítani a népi demokráciában is. Megmarad az irányítás a dolgozó tömegektől el nem szakadó kommunista pártok irányítása kezében mindaddig, míg a történelmi fejlődés ezt megkívánja. Az új kulturális góccok országos hálózata az üzemekben, szövetkezetekben, tömegszervezetekben ki nem épül, míg fel nem nő ott a dolgozókból az új hozzáértő közönség. Az irodalmi életnek cselekvőleg kell hozzájárulni az új közönség kineveléséhez.

Mi lenne hát a helyes irodalompolitika a népi demokráciában? A Szovjetunióban a forradalom választó vize kettőbe osztotta a társadalmat s a polgárháború megmutatta ki kivel van s ez a törvényszerűség érvényesül az irodalomban is. A győzelmes nép új művészetet kívánt s a néppel tartó írók szakadatlan harcá teremtette meg a szovjet irodalmat, mely a proletár pártkultúrából nőtt ki és a baladó világirodalom nagy realista hagyományaiból született újjá. De gyökeresen más a helyzet a népi demokráciákban, amelyeket a Vörös Hadsereg szabadított fel és ahol ugyanaz a társadalmi fejlődés viszonylag békés körülmények között megy végbe s a dolgozó osztályok statikus tömegei csak most, a szocializmus építésében aktívizálódnak. Hogy ez mennyire így van, arra csak egy példát hozok, ezt a jelszót: „tied az ország, magadnak építed!” Tehát magyarázni kell a tömegeknek az előállt társadalmi fordulatot s a birtokbavétel mindíg csak annyi dolgozóban tudatosul, amennyihez a párt és a tömegszervezetek elérnek. A mi dolgozó tömegeink írói nem élték meg a forradalmat, közvetlen élményanyagukból hiányzik. Mondani sem kell, hogy ilyen helyzetben döntően megnő az irodalomnak fontossága, mert az irodalom szükségképpen a kapitalizmus ittmaradt ballerínája marad, ha a proletárpártok nem, veszik kézbe az irodalom ügyét és végre nem hajtják az irodalmi krisztallizációt a jelen irodalmi életben és az átértékelést a múlt hagyományaiban. A művészetek és irodalom e különleges szerepét a népi demokráciákban a proletárpárt meg is értette és különös súlyt helyezett a problémák tisztázására az egyes nemzeti kultúrákban. A Szovjetunió tapasztalataival gazdagodott marxista esztétika olyan ideológiai súllyal lépett fel, hogy fölénye minden más esztétikával szemben a művészet és a dolgozókból kikerülő új közönség előtt is nyilvánvalóvá lett. A megindult ideológiai harc meghozta azokat az eredményeket, hogy az öregebb és ifjabb írónemzedék egyes eseteket kivéve, elfogadta a marxista esztétika művészi célkitűzéseit, a szocialista realizmust. Éppen csak hogy eredményekben alig következett be az, ami várható lett volna, csak a körülményekhez képest fejlődött az irodalom. Ennek oka a minden jószándék mellett az, hogy a marxista esztétika nem kapta az író számára, hanem éppen úgy, mint a marxista-leninista módszer a politikában csak a cselekvés, az alkotás vezérfonala, tehát mélyreható tanulmányozást, elmélyedést és még több gyakorlatot igényel. S mivel az objektív lehetőség társadalmilag hiányzott ahhoz, hogy írók és közönség tekintetében a változás keresztülvihető legyen, komikus helyzet áll elő, melyet nálunk a Ludas Matyi lepkevicce klasszikusan ábrázolt. A pártember, a hihetetlen művelődési igénnyel jelentkező dolgozó közönség a népi demokráciákban is az új művészetet követeli. Kritikájuk még iránytsabni nem tud, de érzik azt, hogy amit írnak, az rossz, nem nekik való. Ugyanakkor az egymástól is izolált írók megtartják régi írói alkotó módszereiket, azokat, melyek a kapitalista társadalom kritizálására jók voltak esetleg, de a születő új világ ábrázolására már alkalmatlanok. Nem kivétel ez alól az irodalmi avantgárda sem. Nálunk pl. a polgári érzéskultúrával rendelkező Déry Tibor megírja a „Tükör“-t és az „Íthton“-t, a népies Illyés Gyula megírja a „Lélekbúvár“-t. A kezdeményezéseken rossz értelmű és kompromittáló epigonság ural-

ködik, a kritikában különös mércék, „nagy realizmusok“ terjengenek s a párt középkádereinek egy részénél főleg a szocialista realizmus perspektívájának hamis, legtöbbször polgárian magyarázott ismerete.

A Magyar Dolgozók Pártja, amint Rákosi Mátyás a központi vezetőségi ülésen elmondott beszédében is rámutatott, de a szomszéd népi demokráciák proletárpártjai is felismerték az e bizonytalanságban rejlő veszélyeket és írói tanulmányutakkal, író és közönség kapcsolatának szorosabbá tételével igyekeztek a kérdést megoldáshoz segíteni. Amczek, mint a lengyelországi kongresszus tapasztalatai is bizonyították, mind elégtelennek mutatkoztak. Pedig az egyre erősödő nemzetközi feszültség, a kapitalizmus és szocializmus világharcának kiélezettsége azt a követelményt szabja a dolgozó osztályok élcsapatái elé, hogy az irodalompolitikában is tegyék félre a liberális magatartást és számoljanak le az irodalmi osztályellenséggel is.

A probléma önként adja a megoldást: az irodalmi életet tovább kell szervezni! Erre már történtek spontán kezdeményezések, az írók részéről is, de így spontaneitásukban ezek nem vezethetnek kellő eredményre. A proletárpártoknak, nálunk a Magyar Dolgozók Pártjának kell kézbevenni és kivitelezni e feladat végrehajtását is.

Minden folyóirat, vagy egyéb kulturális góc körül a fővárosban és a vidéki városokban (ahol erre lehetőség nyílik) aktív, munkaképes írói munkaközösségeket kell létrehozni, mely a kommunista pártok, nálunk a Magyar Dolgozók Pártja hivatott ellenőrzése alatt áll. Ez a munkaközösség biztosítaná tagjainak ideológiai fejlődését, társadalmi munkát végezne, eközben tehetségeket kutatna, biztosítaná az urbánusok és népiesek átnevelését, amennyiben nevelhetők, de megoldaná az írók anyagi természetű ügyeit is. Ezek a munkaközösségek nemcsak a már befutott ismert írókat tömörítenék, hanem a kritikusokat, a reményteljes tehetségeket, színházak dramaturgjait, stb. egyszerűen mindazokat, akiket erre munkája szempontjából a munkaközösség érdemesnek tart. Csak ilyen munkaközösségek végezhetik el a népi demokráciák irodalmi krisztallizációját, dolgozhatják fel az irodalomtudományi anyagot, szüntethetnek meg mindenféle rosszértelmű epigonizmust.

S csak ezek képesek felszámolni az írói egyéniség és alkotás-módszerek ösztönösségét, elmélyíteni az írók intellektusát, mert mint mondtam, a szocialista realizmusnak világnézeti harcot kell vívnia. A szépség fogalma is átértékelődött, minőségileg megváltozott. *Szép az a mű, mely a legnagyobb indulati erővel ragadja meg érzésvilágunkat, és ugyanakkor formát ad humánus értelmünknek, a kor leghaladóbb világnézetének, s ezáltal alátámasztja annak harcát az emberiségért.* A polgári és parasztszármazású, de még a munkásszármazású íróknak is fel kell mérni élményanyagukat és érzésviláguknak helyes viszonyát kell kialakítani korunk történelmi alakulásaihoz, hogy sok új jelentős egyéni arcú művésznünk születhessen. Magában véve nem kielégítő még az olyan terv sem, hogy az írókat üzemek kultúrvezetőivé nevezzük ki, vagy egyszer-egyszer vidéket járattak velük, hogy „tapasztalják a népet“, sőt azoknak a polgári magatartású íróknak az esetében, akik a szocialista realizmust az íróasztal mellett óhajtták megvalósítani, egyenesen káros és sovány

udvarlás. Az írónak az egész életén rajta kell tartani a kezét, kritikai háttér kell neki és fizikai szabadidő, hogy munkáit megírhasssa, mert különben minden szép szándéknak szidalom lesz a vége. Minden kornak, társadalmi rendnek megvolt a maga testéhez szabott irodalmi csoportosulása (monarchiák udvara, szalon, irodalmi társaság, stb.), tehát a mi társadalmi rendünknek is ki kell fejleszteni a maga testéhez szabott, minőségileg magasabb rendű irodalmi intézményt.

A munkaközösségeknek természetesen a népi demokráciák már megszervezett írószövetségei alkotnák a központját, mely a kulturális anyag elosztását, fontosabb kulturális események technikai kivitelét, adminisztrálását, tanulmányutak megszervezését, a Szovjetunió, népi demokráciák és a nyugati haladó irodalommal való kapcsolatot felvételeit intézné.

Ez a szervezet megszüntetné a munkáspártok középkadereinek és tagságának nagymértékű bizonytalanságát az irodalommal szemben, megszüntetné az irodalmat mint fétist szemlélni, de megszűnnék az írók szempontjából a párt fetiszizációja is, mert sokakat tájékozatlanságuk indokolatlanul megfélemlít. Minden irodalmi mű előbb ennek a munkaközösségnek kritikai műhelyében látna napvilágot, ami leggyorsabb úton vinné irodalmunkat a szocialista realizmus megvalósítása felé.

Nagy vonásokban ezeket gondoltam el a kongresszus után Varsóban, amikor a kőrödző problémák a külföldi írók megbeszéléseinek is tárgyai lettek. Itthon pedig hozzáálltunk a Tiszatáj folyóirat átszervezése kapcsán már szóbaejött írói munkaközösség megszervezésének. A Tiszatáj írói munkaközössége a szegedi írók közös akaratából meg is született és február elsején megkezdte működését. Programjába felvette minden hónapban egy üzem, vagy falu irodalmi műsorral való meglátogatását, s az írók személyenként elvállalták az egyes üzemek kultúréletének patronálását. A kölcsönös tapasztalatokat a minden héten egyszer megtartott munkaközösségi esten beszélik meg, melynek tervszerű munkaprogramja van, s ez a közösség végzi el a Tiszatáj folyóirat anyagának átbeszélését, megkritizálását is. A párttal, az üzemekkel és színházzal így felvett állandó kapcsolat, a készülő művek felolvasása, elősegítik az írók fejlődését, kibontakozását.

A varsói kongresszus tapasztalatai tehát számomra eredményel zárultak. Varsó a burzsujfasizmus bűneire figyelmeztetett, az a város, ahol talán egyetlen ép ház sem maradt, ahol a város közepe sík terület, s csak Rapaport: Anyelewics szobra meredez a földigrombolt gettó közepén, s hirdeti a 43-as zsidó fölkelés mártírjainak dicsőségét, a fasizmus bestialitását. Éppen a bestiák nyomai mutatják, hogy milyen fontos az ideológiai harc, az irodalom szerepe az emberi tudat kialakításában, formálásában. A burzsoá filozófia és irodalom fél évszázadig készítette elő azokat a kegyetlenkedéseket, melyeket a fasizmus a második világháborúban elkövetett.

De megnyugtatót rögtön a lengyel dolgozó nép bizakodó optimizmusa is, mely a Varsót építő dolgozók arcáról sugárzott. Pedig Varsóban még nem túlságosan virágos az élet. Ott találhatóak a társbérletek társbérletei, a legnyomorúságosabb lakásviszonyok. Olyan

esetet is láttam, hogy a lakó hágcson igyekezett megközelíteni a harmadik emeleten lévő szobáját, mert az épület többi része tiszta rom volt. De a varsóiak mosolyognak, tréfával ütik el a bajt, mert építetek és az élelmezés is jó. Lengyelország gazdag mind agrártermékekben, mind ásványi, ipari kincsekben. Nevetve mondják, hogy a XIV. századbéli óváros felépítése majd hárommilliárd zlotiba kerül. Ez a városrész marad csak régi az újjászületett Varsóban, a többi minden új, modern rendezésű lesz. A város központjában foglalnak helyet a közintézmények, hivatalok, iskolák épületei. A nehézipar a Visztula mellé északra, a könnyűipar délre kerül; a város nyugatán, keletén épülnek fel a lakónegyedek, a szovjet módszer szerint parkok közé ágyazva a munkások lakóházai. Az építkezés rohamosan folyik. Autóknak építő munkásokkal, rajzokkal teli hónaljú mérnökökkel találkozott, és fortyogó aszfaltozógépek szaga facsarta ourunkat. A lengyel munkáserő már fél Varsót újjáépítette.

A munkásosztálynak ez a mindig talpraugró energiája, építő lendülete az, mely még jobban elmélyítette bennem az imperialista háborús-uszítók elleni gyűlöletet azok ellen, akik szabad dolgozók munkájára és veritékére pályáznak és munkájuk gyümölcsét könnyű szívvel fürdetnék vérben.

NAGY SÁNDOR

SZTÁLIN

— Mikola Bázsan —

Fenn a vörösorrú Kremlben áll egy ember,
ott áll egyszerűen, tábori köpenyben,
ismeri őt város-, falu-, tanyatenger,
nincsen föld, hol neve szájról el nem rebben.

Világ minden része ragyogja be őt már,
Kelet, Nyugat forrong s épül körülötte,
a győzelem képe, mint erős vár, úgy áll,
népeket, tág teret s időt összekötve.

Éveivel boldog köre egyre tágul,
lánelméje nyomán tárul a dicsőség,
nagy és hősi bajtárs, sorsunkon áll társul,
vezér s legjobb barát — vallja a közösség.

Benné léleketünk, harcok erője,
nem félerő lakik hősi, nagy szívében,
egész szívvel tör ő harcolva előre,
győztesen megállva előttünk az élen!

Fordította: SZOKOLAY KÁROLY